

Literatura

- GEBAUER, Jan: Slovník staročeský, t. 1 – 2. Praha 1903 – 1916.
- Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia. Red. R. Grzegorzczkova – R. Laskowski – H. Wróbel. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 1999. 634 s.
- Jana Rybińskiego Gęśli roznorymých Księga I. Toruń: Zakłady Graficzne w Toruniu 1969. 72 s.
- KLEMENSIEWICZ, Zenon: Historia języka polskiego. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1985. 797 s.
- LINDE, Samuel Bogumił: Słownik języka polskiego, t.1-6. Lwów: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1854 – 1860.
- Polski Słownik Biograficzny, t.33/3, z.138. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1992.
- RECZEK, Stefan: Podręczny słownik dawnej polszczyzny. Wrocław – Warszawa – Kraków: Ossolineum 1968. 933 s.
- RYBIŃSKI, Jan: Wiersze polskie. Opr. Z. Nowak i A. Świdorska. Gdańsk – Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1968.
- Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost. Praha: Academia 1994.
- Słownik polszczyzny XVI wieku (+kartoteka). Red. M. R. Mayenowa – F. Peplowski. Wrocław: Zakład Narodowy im Ossolińskich 1966 i n.

Adaptácia vybraných akronymov do systému slovenčiny

Agáta Karčová

Slovenský národný korpus,
Jazykovedný ústav Ľ. Štúra Slovenskej akadémie vied, Bratislava

V posledných desaťročiach sa veľmi rýchlo rozvíja výskum v oblasti techniky, výsledkom čoho sú nové technológie a zariadenia aj v oblasti mobilnej komunikácie. Tie sa stali dostupnými väčšine obyvateľov vzhľadom na prijateľné ceny a jednoduchú manipuláciu so zariadeniami. S tým súvisí aj tvorenie a používanie slov, ktoré pomenúvajú nové javy a predmety, pričom ide vo väčšine prípadov o prevzaté slová a skratky, ktoré sa adaptujú do systému slovenčiny.

Vďaka častému používaniu a rozšíreniu pomenovaní z oblasti mobilnej komunikácie proces adaptácie nových slov prebieha veľmi rýchlo. Nami skúmané frekventované skratky, ako sú *SMS*, *MMS*, *SIM*, *PIN*, *CLIP*, *CLIR*, *WAP*, sú rozšírené a známe takmer všetkým generáciám, ľuďom s rôznym vzdelaním, profesijným zameraním a pod. Zo všetkých týchto akronymov je v *Krátkom slovníku slovenského jazyka* (KSSJ, 2003) uvedený len jeden, a to slovenskej výslovnosti prispôbené slovo *esemeska*. V *Slovníku súčasného spisovného jazyka A – G* (SSSJ, 1. zväzok, 2006) je popri *esemeske* zachytené aj odvodené

sloveso *esemeskovať* a prídavné meno *esemeskový*, substantívum *ememeska* a od neho odvodené desubstantívum *ememeskovať*.

Na spresnenie významov skúmaných akronymov predkladáme ich definície, vytvorené na základe viacerých zdrojov, ktoré uvádzame pri jednotlivých výrazoch, pričom hlavným zdrojom bol slovníček pojmov zo stránky <http://www.orangeportal.cz>.

SMS (Short Message/Messaging Service) je funkcia, ktorou sú vybavené bezdrôtové telefóny GSM a ktorá umožňuje posilať a prijímať krátke alfanumerické správy. V ponímaní bežného používateľa označuje SMS aj výsledný produkt – správu.

MMS (Multimedia Messaging Service) je nový štandard multimediálnych služieb vypracovaný na používanie technicky progresívnych bezdrôtových koncových zariadení. Služba umožňuje postupný prenos rôznych typov multimediálnych obsahov, napr. obrazov, zvukov, videoklipov atď.

SIM (Subscriber Identity Module) je karta bežne používaná v telefóne GSM. Obsahuje mikročip, v ktorom sú uložené informácie a ktorý šifruje prenos hlasu a dát, a tým v podstate znemožňuje tajné odpočúvanie hovorov. SIM karta ukladá údaje, podľa ktorých poskytovateľ služieb identifikuje volajúceho, obsahuje všetky informácie o telefóne (telefónne číslo, telefónny zoznam, účel atď.), umožňuje prístup k bezdrôtovej sieti a používanie funkcií telefónu.

PIN (Personal Identification Number) je osobné identifikačné číslo. V oblasti bezdrôtových zariadení sa používa PIN kód pri SIM karte na nadviazanie hovoru alebo na prenos dát. Poskytovateľ služieb môže vyžadovať PIN kód pre odchádzajúce volania, aby tak prispel k ochrane mobilného telefónu pred zneužitím (porov. Pilař, 1999, s. 220; Rákoš, 2001, s. 186).

CLIP (výslovnosť /kli:p/) (Calling Line Identification Presentation) je služba, vďaka ktorej sa na displeji mobilného telefónu zobrazí číslo volajúceho, prípadne jeho meno, ak je uložené v pamäti telefónu (porov. Mislovičová, 2006, s. 18).

CLIR (výslovnosť /kli:r/) (Calling Line Identification Restriction). Voľný preklad tejto služby je „*zákaz zobrazenia čísla volajúceho*“. Ak má volajúci aktivovanú službu CLIR, jeho číslo sa nezobrazí na displeji telefónu ani vtedy, keď má aktivovanú službu CLIP.

WAP (Wireless Application Protocol) je prvý celosvetový štandard pre internetové služby poskytované prostredníctvom mobilných sietí. Dokáže zobraziť „miniatúrne webové stránky“, ktoré v porovnaní s bežnými internetovými stránkami síce vyzerajú zjednodušene, ale obsahujú širokú ponuku služieb vrátane bankových operácií, predaja vstupeniek, poskytovania aktuálnych správ a mnoho ďalších možností (porov. Černý, 1994, s. 23).

Všetky vyššie vymenované skratky sú akronymy anglického pôvodu, teda skratky vytvorené zoskupením začiatkových písmen slov, ktoré danú skratku zároveň definujú. Používatelmi sú vnímané ako prevzaté z angličtiny, čomu nasvedčuje aj rôznorodý spôsob ich výslovnosti. Adaptácia týchto akronymov

prebieha na všetkých jazykových úrovniach, pričom tento proces nie je ukončený.

Z ortografického hľadiska sa popri základných a pôvodných spôsoboch zápisu ušľachujú tiež príznakové sekundárne podoby s úzkym prepojením s výslovnosťou. Popri primárnej podobe *SMS* sa používa aj forma zápisu *esemes*; k základnej forme *CLIR* sa pridružuje spôsob zápisu *klir* a pod. Na foneticko-fonologickej úrovni sledujeme prispôbovanie výslovnosti predovšetkým pri spoluhláskových skratkách (*mms*, *ememes* a pod.).

Tabuľka č. 1: Výskyty akronyma *SMS* a jeho derivátu *smska* v rôznych variantoch zápisu

forma zápisu	prim-3.0-snk-all	Google	Morfeo
SMS	2836	734	1 260 474
sms	597		
SMSka	27	485	5 417
SMS-ka	8		
smska	27		
esemeska	47	319	5 533
esemes	4	233	310

Na overovanie frekvencie sme využívali ako najdôležitejší zdroj Slovenský národný korpus, presnejšie jeho verziu prim-3.0-snk-all z roku 2007, ktorá obsahuje viac ako 350 miliónov tokenov (textových jednotiek). Začiatkom roka 2009 bola sprístupnená novšia verzia prim-4.0 v rozsahu 550 miliónov jednotiek. Okrem veľkého rozsahu je výhodou tohto zdroja štýlovo-žánrová vyváženosť textov, ich usporiadanosť (texty sa neopakujú), oproti bežným prehliadačom sofistikovanejšie možnosti vyhľadávania vďaka prehliadaču Bonito. Nevýhodou z nášho hľadiska bolo menšie zastúpenie spontánnych diskusií, chatov a iných neoficiálnych textov, ktoré sú pre svoju spontánnosť a nepripravenosť najbližšie hovorovému štýlu.

Internetové prehliadače Google a Morfeo vyhovovali na doplnenie a porovnanie výsledkov s výsledkami z korpusu. Výhodou je ich rozsah a časová aktuálnosť, problémy spôsobuje ich neprehľadnosť, neprítomnosť tokenizácie a lematizácie, obmedzené možnosti presného vyhľadávania (nerozlišujú malé a veľké písmená, diakritiku vrátane pomlčiek a spojovníkov) a opakovanie totožných textov, ktoré sme čiastočne eliminovali tým, že sme uviedli počet výskytov bez opakovaní, na ktoré za posledným zobrazeným odkazom upozorňujú webové prehliadače. Napriek tomu to však nevylučuje skreslenie výsledkov frekvencií a ich relativnosť, preto slúžia ako orientačný zdroj na zistenie frekvencií, ktoré sme zaznamenávali v časovom úseku 15. –30. 8. 2007.

Morfologická adaptácia skúmaných akronymov spočíva v ich zaradení do slovného druhu a súčasne vo včleňovaní novej lexikálnej jednotky do niektorej z existujúcich paradigiem (porov. Orgoňová – Bakošová, 2005, s. 78). Častým javom je, že skratka s pôvodnou výslovnosťou s prislúchajúcou formou zápisu má tendenciu byť vnímaná ako sklonné substantívum mužského rodu na rozdiel od formy odvodenéj pridaním slovotvorného formantu, ktorá je skloňovaná ako neutrum (PIN – maskulínium, pinko – neutrum; CLIP – maskulínium, clipko – neutrum; WAP – maskulínium, wapko – neutrum). Podoby akronymov ženského alebo stredného rodu s pridaným slovotvorným formantom *-ka/-ko* (porov. Horecký, 2005, s. 9 – 10) sa používajú hlavne v neoficiálnej písomnej aj ústnej komunikácii, prispôbenie prostredníctvom týchto formantov vedie k zjednodušeniu a zjednoznačeniu systému skloňovania príslušných slov. Výskyty z internetu uvádzame v nasledujúcich tabuľkách:

Tabuľka č. 2: Počet výskytov slov s formantmi *-ka/-ko*

	slovotvorný formant	prim-3.0-snk-all	prim-3.0-snk-all spolu	Google	Morfeo
SMSka	-ka	27	62	485	5 417
SMS-ka	-ka	8			
smska	-ka	27			
esemeska	-ka	47	47	319	5 533
MMSka	-ka	1	2	57	53
MMS-ka	-ka	1			
mmska	-ka	0			
ememeska	-ka	1	1	18	12
SIMka	-ka	1	4	123	2 126
simka	-ka	3			
PINko	-ko	2	3	168	360
pinko	-ko	1			
CLIPko	-ko	3			
clipko	-ko	1	4	33	47
klipko	-ko	3	3	51	37
CLIRko	-ko	0	0	28	9
clirko	-ko	0			

klirko	-ko	1	1	8	6
WAPko	-ko	0	4	538	1 490
wapko	-ko	4			

Vo Slovenskom národnom korpuse, verzia prim-3.0-snk-all, sa vyhľadávajúce slová s formantmi *-ka/-ko* vyskytovali v zanedbateľnom množstve okrem slova *esemeska*. Uvedený výskyt podľa internetových prehliadačov ukazuje v prípadoch odvodenín od akronymov SMS, SIM a WAP ich životaschopnosť a časté používanie. Odvodeniny s danými formantmi od skratiek MMS, PIN, CLIR, WAP sa vyskytovali pomerne málo, nie sú zrejme všeobecne rozšírené. Substantíva s formantmi *-ka* majú zväčša úplnú paradigmu, substantíva s formantom *-ko* sa skloňujú s malými výnimkami len v singulári. Akronymy *CLIP*, *CLIR*, *PIN* a *WAP* sa môžu skloňovať aj bez pridania slovtvorného formantu *-ka/-ko*, a to pridaním príslušných gramatických morféme k základu slova (napr. *CLIPu*, *CLIRu*, *PINu*, *WAPu*).

Na slovtvornej rovine sú najmä pri vysoko frekventovaných lexémach bohato rozvetvené slovtvorné hniezda, vytvorilo sa množstvo odvodenín v rámci všetkých plnovýznamových slovných druhov, ktoré vznikajú s využitím slovtvorných procesov a postupov typických pre systém slovenčiny. Na ilustráciu uvádzame v nasledujúcej tabuľke zoznam motivátov akronymu *SMS* v základnom tvare, ktoré sme vyhľadali v prim-3.0-snk-all a na portáloch Google a Morfeo.

Tabuľka č. 3: Deriváty akronymu SMS

typ derivátu	základný tvar derivátu
substantívny	esemeska, smska, SMSka, SMS-ka; esemeskár
adjektívny	SMSkový, esemeskový
slovesný – určitý slovesný tvar	SMSkovať, esemeskovať, esemesknúť, preesemeskovať, doesemeskovať, obesemeskovať, vyesemeskovať
slovesný – neurčitý slovesný tvar	SMSkovanie, smskovanie; SMSkujúci
adverbiálny	esemeskovo
kompozitá	SMSkovaniachtivý, SuperSMS, esmesmária

Množstvo motivátov vytvorených od motivantu *SMS* svedčí tiež o rýchlom etablovaní sa tohto slova do slovnej zásoby slovenčiny (porov. aj Horecký, 2005, s. 10 – 11). Odvodeniny boli vytvorené rôznymi spôsobmi, najčastejšie sufixálnou deriváciou, pričom sú zastúpené takmer všetky plnovýznamové slovné

druhy okrem zámen. Akronym *SMS* často funguje v pomerne ustálených slovných spojeniach: *SMS správa*, *SMS banking*, *SMS brána*, *SMS centrum*, *SMS notifikácia* a pod. Zaujímavé je kompozitum *SMSkovaniachtivý*, ktorého výskyt sme zaznamenali na internetovom portáli Google. Vzniklo niekoľkonásobnou deriváciou od základu *SMS*:

SMS + formant -ka → SMSka + -ovať → SMSkovať + -nie → SMSkovanie (G sg.) → SMSkovania + chtivý (juxtapozícia) → SMSkovaniachtivý

Z porovnania počtu výskytov vybraných lexém v textoch diferencovaných podľa štýlu sa ukazuje výrazná tendencia používať v odbornom a administratívnom štýle primárny zápis skratiek s obmedzovaním skloňovania. V umeleckom, publicistickom a najmä v hovorovom štýle sa často používajú odvodeniny so slovtvornými formantmi *-ka/-ko* a omnoho častejšie sa ohýbajú, pričom podoby s formantmi sa stále vnímajú ako príznakové formy.

Malá sonda do výskumu adaptácie lexém z oblasti mobilnej komunikácie ukazuje, že vybrané akronymy, najmä skratky *SMS* a *MMS* a ich odvodeniny, sa už včlenili do systému slovnej zásoby slovenčiny a ich zaradenie sa uskutočnilo súčasne na všetkých jazykových rovinách.

Literatúra

ČERNÝ, Vladislav: Slovník počítačových zkratk. České Budějovice: Nakladatelství KOPP 1994. 124 s.

DOLNÍK, Juraj: Lexikológia. Bratislava: Univerzita Komenského 2003. 236 s.

HORECKÝ, Ján: Dve charakteristiky textov o mobilnej komunikácii. In: Kultúra slova, 2005, roč. 45, č. 1, s. 8 – 10.

Internetová encyklopédia Wikipedia. Prístupná z: <http://sk.wikipedia.org/>

Internetový portál Google. Prístupný z: <http://www.google.sk>

Krátky slovník slovenského jazyka. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. 4. upravené a doplnené vydanie. Bratislava: Veda 2003. 988 s.

MISLOVIČOVÁ, Sibyla: Niektoré názvy súvisiace s mobilnou komunikáciou. In: Kultúra slova, 2006, roč. 46, č. 1, s. 17 – 19.

ORGOŇOVÁ, Oľga – BAKOŠOVÁ, Jana: Adaptácia neologizmov ako jeden z aspektov ich včleňovania do systému slovenčiny. In: Studia Academica Slovaca 34. Ed. J. Mlacek – M. Vojtech. Bratislava: Stimul 2005, s. 65 – 102.

PILARĚ, Alexandr: Počítačové zkratky. Kompletní kapesní průvodce. Praha: Grada Publishing 1999. 236 s.

RÁKOŠ, Matej: Slovník anglických skratiek z oblasti hospodárstva, techniky a vedy. Košice: Pezolt 2001. 304 s.

Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G. Red.: K. Buzássyová – A. Jarošová. Bratislava: Veda 2006. 1134 s.

Slovenský národný korpus – prim-3.0-snk-all. Bratislava: Jazykovedný ústav E. Štúra SAV 2007. Dostupný z WWW: <http://korpus.juls.savba.sk>.

Slovníček pojmov. Prístupný z: <http://www.orangeportal.cz>